

hovedstaden fra efteråret 1871 til foråret 1872. Den nyoprettede danske afdeling af Internationale støttede arbejderne sag, og i politiets rapporter fra socialismøderne kommer man tæt på stemningen og begivenhederne. Politiledelsen, dvs. politidirektør Crone, fulgte fra starten nøje med i, hvad der skete i foreningen. Han ville gerne have standset de socialistiske lærdomme, der udspreddes af den udenlandsk inspirerede, hemmelighedsfulde forening blandt den danske almue. Umiddelbart kunne han ikke gøre noget, da foreningen ikke overskred bestemmelserne i den nye straffelov. En af sektionslederne i foreningen, L. Jacobsen, blev politispion og provokatør, og under betegnelsen »40« afleverede han en række in-side rapporter til politidirektøren.

På dennes opfordring var Jacobsen aktiv i foreningen sammen med de mere moderate kræfter, så det næsten lykkedes at skabe splittelse mellem foreningen og dens tre førere. Da det mislykkedes, gik der kun kort tid før politiet benyttede en anledning til at slå til i anledning af et stort friluftsmøde på Fælleden.

Selv om der er døde passager i aktstykkerne, må det siges at være lykkedes for udg. at skabe den fremadskridende beretning, som det var hensigten. Det er spændende at stifte bekendtskab med Jacobsens bevæggrunde for at arbejde for politiet, og man får et noget andet indtryk af de tre socialistførere end det gængse.

Jørgen Witte

DET 20. ÅRHUNDREDE

Kristian Hvidt: *Edvard Brandes. Portræt af en radikal blæksprutte*. 510 s., ill. (Gyldendal, 1987).

Undertitlens første ord »portræt« er sammen med hovedtitlen »Edvard Brandes« dækkende for bogen. Tilføjes »en radikal blæksprutte« er mindre dækkende, om den i det hele taget dækker noget. Det er rigtigt, at Edvard Brandes som en blæksprutte havde – åndelig talt – mange arme at virke med, og hvis forfatteren mener, at EB skrev meget, er det også rigtigt, hvis det menes, at han skrev meget forskelligt. Alligevel virker ordene noget friskfyragtige og noget upræcise.

At kalde bogen et portræt er imidlertid en træffende betegnelse. Den kunne tilmed have været betegnet som et impressionistisk portræt. Det først analyserende og siden det samlende mangler netop, og set ud fra en historisk syns-

vinkel er det politiske en mindre del af bogen, når det gælder det at lægge nyt frem. Derimod er det en vellykket skildring af Edvard Brandes' liv og begivenhederne i det, især set ud fra hans eget liv og med mindre hensyntagen til hans placering i og indflydelse på samtiden.

Først selve bogens indhold. Den giver næsten alt om begivenhederne i EBs liv. Forholdet til hjemmet, især den stærke og selvstændigt begavede moder, dernæst studierne og engagementet i sprogvidenskaben, forholdet til kvinderne og børnene (hele vejen igennem), forholdet til »Politiken«, det politiske liv, digtekunsten og teatret, og dernæst hans egen digtning, den almindelige kulturdebat – navnlig omkring »sædeligheden« – og endelig hans mærkelige politiske magtstilling efter omkring 1910. Sluttelig en skildring af alderdomsårene. Gennem det hele

kommer hans økonomi bestandig frem, gennem det første ægteskab blev den jo god (hvor god og hvordan er ikke særligt uddybet).

Hele denne omfattende skildring er langt hen ad vejen bygget på førstehåndsstudier i et stort og spredt kilde materiale. Ikke mindst er der udnyttet oplysninger i et væld af privatbreve, og dermed er det lykkedes at få en række enkeltheder frem, der uddyber forståelsen af EBs personlige liv, både den indre personudvikling og forholdet til de tættere omgivelser.

EBs politiske indsats optager i forhold til bogens størrelse en mindre plads. Det er også det i forvejen bedst kendte. Det synes, som om forfatteren har givet op over for et nøjere studium af dette felt. Det virker også lidt let at sige, at han var den dygtigste finansminister, Danmark har haft, når det ikke gøres klart, hvori hans dygtighed består i forhold til den lange række af finansministre før og efter. Karakteristikken af andre politikere kan også forekomme lidt vel hastig. At Octavius Hansen skulle have haft mindreværdsfølelser over for adelen lyder lidet sandsynligt: søn af en af de rigeste mænd i Danmark, medejer af Hambros bank, ejer af flere godser, selv uendelig estimeret som højesteretssagfører. At kalde Zahle »landsfader« virker noget ude af proportioner, ligesom det vist er lidt overdrevet at betegne udenrigsminister Fr. Raben-Levetzau som naragtig, i hvert fald bar hans politik ikke præg af det. At kalde Stauning »cigarrulleren fra Vesterbro« er vel heller ikke den bedste karakteristik (i øvrigt var Stauning hverken cigarruller eller fra Vesterbro; ligesom K. H. Kofoed ikke var departementschef hos EB). Det er en noget lignende raskhed, der findes flere andre steder, når det eksempelvis om videnskabshistorie og -teori i dag hedder: bedrives (uden held, siges det).

Tilbage bliver imidlertid, at Kristian Hvidt har skrevet en bog, der levende skildrer en væsentlig periode og en del af den. I mange henseender står den nu mere nuanceret og samlet, end den tidligere har gjort, og personernes relationer mere åben. Det gælder naturligt nok ikke mindst Edvard og Georg Brandes. Selv om vurderingerne mangler nogle steder (f.eks. EBs forfatter-skab), står det dog fast, at vi har fået en omfattende viden samlet, og det er en stor ting.

Vagn Dybdahl

Paul Gersmann. Alf Therkelsen. O. Tobiesen Meyer: *Fra importregulering til moms. 1945-1986. Dansk Toldhistorie V.* (Toldhistorisk Selskab, 1987). 506 s.

Under fællestitlen »Dansk Toldhistorie« er Toldhistorisk Selskab i gang med at udgive et stort værk om told og afgifter her i landet siden middelalderen og indtil de allerseneste år. Foreløbig er 1. bind udkommet, der omhandler middelalderen og nu foreligger bind 5, der omhandler de seneste 40 år. Uden at kende noget til, hvad der vil komme, kan det vist forudses, at det seneste binds godt 500 sider beskriver en aktivitet fra statens side, der er langt større end i nogen anden tidligere periode af tilsvarende længde.

Dette skyldes naturligvis, at det samlede skattetryk nu overstiger halvdelen af folks indtægter, og det er ikke langt fra, at statens indtægter fra de indirekte skatter er lige så store som indtægterne fra de direkte skatter.

Det nu foreliggende bind af toldhistorien er ikke skrevet af historikere, men af aktører, hvoraf hovedforfatteren fhv. departementschef Paul Gersmann, har deltaget i administrationen igennem samtlige 40 år. Både han og